

Takács Mónika

„Szíves üdvözlettel: Kosztolányi Dezső”

Kosztolányi Dezső levelezőlapjai Hollós Istvánéknak az 1930-as évekből

Az alábbiakban a Hollós István pszichiáter, pszichoanalitikus (1872–1957) hagyatékában található három képeslapot adom közre, melyeket Kosztolányi Dezső Londonból, Budapestről és Tátraszéplakról küldött Hollósnak, illetve feleségének, Engel Olgának az 1930-as években.¹ A Hollós-hagyaték nagy része a második világháborúban megsemmisült, talán ezért sem kerültek elő további anyagok Kosztolányival való kapcsolatukra vonatkozóan. Unokahúgának, Gyömrői Editnek 1946 májusában ezt írja Hollós: „Ui: Könyvtáram elégett, nagyon sajnálom, egyéb (sic!) veszteség nem nagyon érdekel.”²

A megmaradt dokumentumok egy részét, a sok szörnyűségen átment Hollós, felesége halála, 1952 után – amikor lelkileg összeomlott – otthon a kályhába vetette.³

Feladó és címzett

Kosztolányi Dezső pszichoanalízis iránti érdeklődése, valamint a mozgalom magyarországi tagjaihoz, többek között Ferenczi Sándorhoz és Hollós Istvánhoz fűződő kapcsolata mind az irodalom-, mind a pszichoanalízistörténet által számon tartott tény (Harmat, 1994; Lengyel, 2000; Valachi, 2008; Arany, 2017).

Hollós István, gyakorló orvos létére, a budapesti iskola analitikusaira jellemző módon igen széles látókörű volt. Akárcsak Ferenczi, kapcsolatban volt a kor

¹ A dokumentumok ifj. Hollós Istvánné Várnai Berta tulajdonai. Ezúton szeretnék köszönetet mondani a birtokában lévő dokumentumok közreadásának engedélyezéséért, valamint a szíves szóbeli közléseiért. Arany Zsuzsannának, Lengyel Andrásnak, Zsoldos Sándornak és Mészáros Juditnak ezúton köszönöm az értékes észrevételeiket, iránymutatásait.

² Gépelt kézirat. Ferenczi Sándor Egyesület Archívuma

³ Ifj. Hollós Istvánnal (1921–2008) 1996-ban Mészáros Judit készített interjút, abban eleveníti fel a leírt epizódot (kézirat). Ugyancsak ezt támasztja alá Kosztolányiné Hollósról szóló emlékezése is: „Rendkívüli fizikum, titokzatos lelkierő és bámulatos optimizmus motorja hajtotta munkabírásra, alig elviselhető körülmények elviselésére mindaddig, míg nyolcvankét éves korában – felesége halála után – ő maga is össze nem roppant, téveszmékbe nem menekült, talán azért, mert csak így tudta önmagát életben tartani.” (Kosztolányiné, 2013, 400.)

intellektuális életének legmeghatározóbb szereplőivel. Ismerte többek között Kosztolányit, Füst Milánt, Karinthy Frigyest, József Attilát, Nagy Lajost. Nem tudható pontosan, hogyan és mikor ismerték meg egymást Hollós és Kosztolányi személyesen, ami bizonyos, hogy a Budapesten rendezett „V. nemzetközi pszichoanalitikai congressuson”, 1918. szeptember 28–29-én mindketten részt vettek (Lengyel, 2000, 146.).

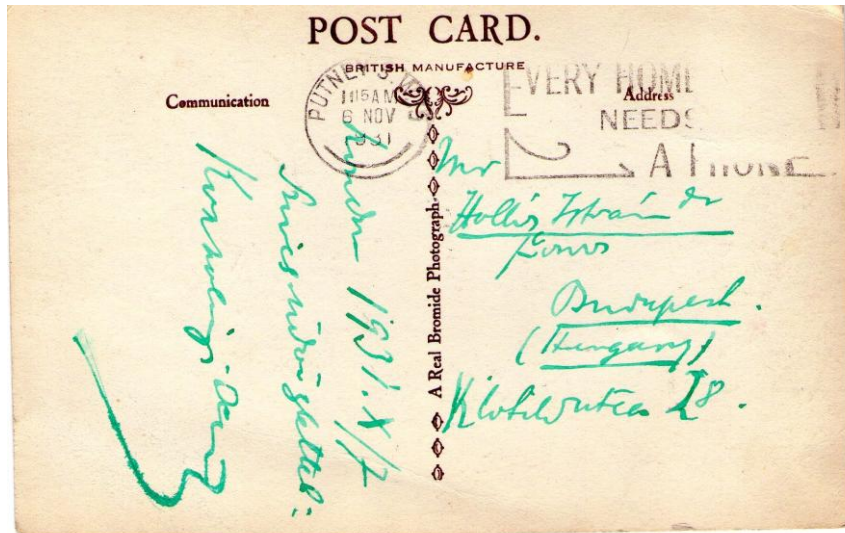
Az 1930-as évek elejére Kosztolányi és Hollós kapcsolata már igen közvetlen volt. Kosztolányi fia betegsége kapcsán 1927–1928-ban nemcsak Ferenczivel konzultált, de Hollós segítségét is kérte (Arany, 2017, 366–367.). A baráti összejárásokon túl a közös nyelvészeti érdeklődés is igen fontos kötelék volt az író és az orvos között. Hollós egy nagy lélegzetű, pszichoanalitikus megalapozottságú nyelvelméleti munkán⁴ dolgozott, és Kosztolányi véleményét is kikérte egyes kérdésekben a kutatásaihoz. (Hollós Kosztolányi halála után, az 1940-es évek elején Fónagy Ivánt, az akkor huszonéves nyelvészt bízta meg munkájának nyelvészeti szempontú véleményezésével.) Freud-művek magyarra ültetésén is együtt gondolkodhattak, így Hollós fordításain keresztül Kosztolányi hozzájárult a magyar pszichoanalitikus nyelvezet kialakításához. Köztudott, hogy a mai szakmai szóhasználatban az ösztönén fogalmának leírására az „Ösvalami” elnevezés, a német „Es” megfelelője Kosztolányitól származik (Harmat, 1992; Lengyel, 2000; Takács, 2002).

1. Kosztolányi Dezső képeslapja Hollós Istvánnak Londonból (1931. november 6.)

1. ábra. Kosztolányi Dezső képeslapja Hollós Istvánnak, előlap

⁴ Hollós István: Felemelkedés az ösztönnyelvtől az emberi beszédig. Ford. Gromon András. *Thalassa*, 2002, 13(1–2): 77–117. [http://imago.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/\(13\)2002_1-2/077-117_Hollos-Istvan_Nyelvelmeleti-tanulmánya.pdf](http://imago.mtapi.hu/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(13)2002_1-2/077-117_Hollos-Istvan_Nyelvelmeleti-tanulmánya.pdf)

2. ábra. Kosztolányi Dezső képeslapja Hollós Istvánnak, hátlap

Átirat (betűhív)

Hátlap:

[Címzés]

Mr. Hollós István dr főorvos

Budapest

(Hungary)

Klotildutca 28.

Képeslapfelület:

London 1931. X./7.

Szives üdvözlettel:

Kosztolányi Dezső

[Bélyegző]

Putney S. W.

11 am

6 nov

931

Kosztolányi londoni útja és a lap datálása

Kosztolányi kettős küldetéssel utazott 1931 őszén Londonba: mint újságíró képviselte a *Pesti Hírlap* revíziós politikáját, és ennek részeként feladata volt, hogy fölvegye a kapcsolatot Lord Rothermere-rel. Másrészt mint kultúrdiplomata, a Magyar PEN Club elnökeként szorgalmazta az 1932-es budapesti világkongresszust (Arany, 2017, 312.).

1931. október 4-ei keltezéssel Berda Józsefnek Kosztolányi az alábbiakat írja: „Szombaton este 9-kor Hollóséknál leszünk, s szívesen meghívjuk.” (KDLev, 630.) Október 4-e vasárnapra esett 1931-ben, vagyis a következő szombat október 10-e volt. Tehát biztos, hogy csak ezután indult útnak. Ez az itt közölt levelezőlap szempontjából azért fontos, mert világossá teszi, hogy a keltezés téves, azaz nem valószínű, hogy október 7-én írta a lapot, esetleg november 7-e a lehetséges dátum. (A postai bélyegző szerint viszont már november 6-án feladta Kosztolányi a lapot. Talán úgy vélte, csak másnap jut el a postára, és ezért a következő napra, 7-ére dátumozta.) Október 29-én a behavazott Münchenből ír feleségének, Harmos Ilonának, október 31-i levelében pedig már Thomas Mann-nál tett látogatásáról számol be (KDLN, 633–634.). November 2-át, halottak napját Párizsban tölti, aztán éjszaka a La Manche csatornán átkelve november 3-án érkezik Londonba (Kosztolányi, 1931). November 4-ei keltezéssel Londonból küld lelkes élménybeszámolót feleségének. „Házigazdám elragadó. Lelkileg, testileg kitűnően érzem magam, de halálosan fáradt vagyok szellemileg. [...] Rothermere egy órát fesztelen és nagyon meglepő kihallgatáson fogadott a lakásán.⁵ [...] Glasworthyval is sokat beszélgettem.” (KDLev, 634.)

A londoni utazás elvileg november 15-e előtt véget ért, mert a *Pesti Hírlap* november 17-ei számának tudósítása arról számol be, hogy a november 15-ei Ascher Oszkár-matinét Kosztolányi előadása vezette be.⁶

A bensőséges baráti kapcsolatot tükrözi, hogy Kosztolányi a már idézett, 1931. október 4-ei, Berda Józsefhez írott levelében egyenesen Hollósékhoz invitálja vendégét (KDLev, 630.). Kosztolányi számolhatott vele, hogy felesége, míg ő távol tartózkodik, érintkezik Hollósékkal személyesen vagy telefonon, és Hollósék már értesülve lesznek a főbb történésekről. Így a szép kivitelű képeslapot elegendőnek vélhette a baráti gesztus kifejezésére.

Látni kell annak a jelentőségét, hogy Kosztolányi zsúfolt programja ellenére – „Lelkileg, testileg kitűnően érzem magam, de halálosan fáradt vagyok szellemileg”, írja feleségének már idézett levelében (KDLev, 634.) – fontosnak tartotta, hogy írásban is üdvözölje Hollósékat.

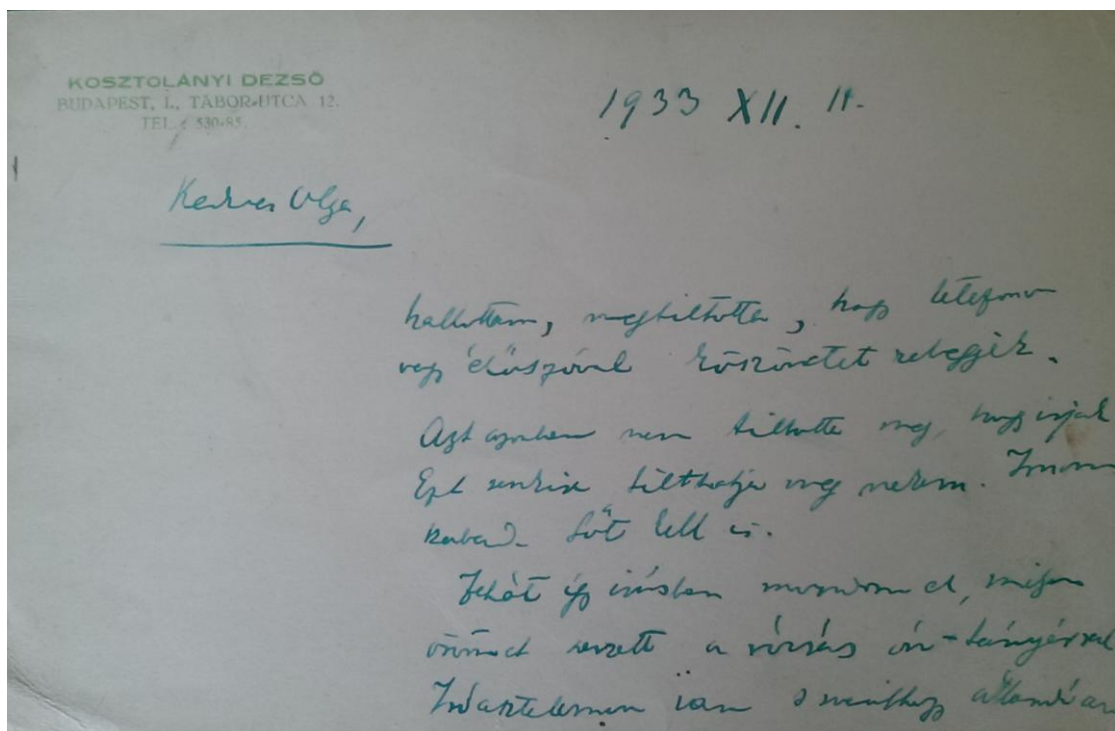
⁵ Sőt Kosztolányi fellépése olyan sikeres volt, hogy a sajtómágnás még pénzjutalmat is felajánlott a magyar írók számára: „Az első percben, amikor irodalmunk szomorú helyzetéről beszéltem, felugrott, rácsapott az asztalra, s 500 angol fontot adott a legjobb munka jutalmazására, mely 1931-ben jelent meg, de azután megváltoztatta elhatározását, és 1000 angol fontot ajánlott fel.” (KDLev, 634.)

⁶ „Ascher Oszkár előadó-matinéján [sic!], mielőtt sor került volna a kínai versekből összeállított antológiára, Kosztolányi bevezetőül a kínai fajtáról, a kínaiak költészetéről beszélt.” *Pesti Hírlap*, 1931. november 17. 12.

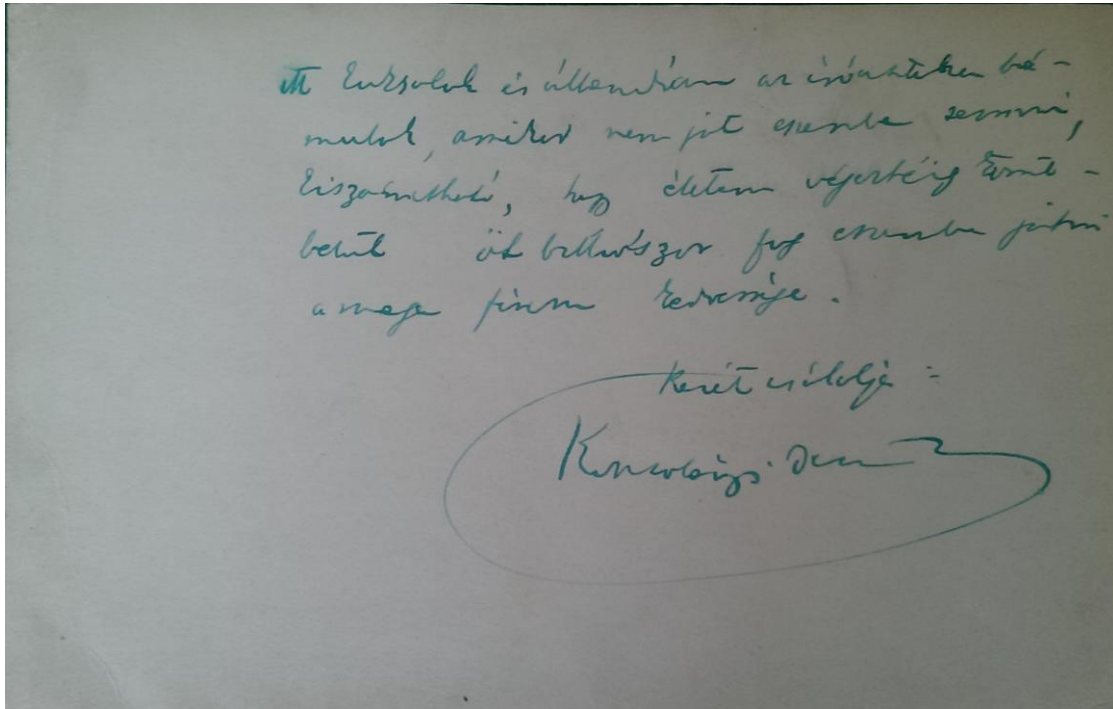
Érzékeny választásra vall Kosztolányi részéről, hogy a lapon a nagy múltú, elesetteknek menedéket nyújtó St. Thomas Hospital látható. Hollós István ugyanis hosszú évekig a Budapest–Lipótmezei Magyar Királyi Állami Elmegyógyintézet (később Országos Neurológiai és Pszichiátriai Intézet, „Lipót”, „Sárga Ház”) főorvosa volt, de a húszas évek elején – valószínűleg zsidó származása miatt – felmentették, azaz távoznia kellett az intézet éléről.⁷ Hollós híres volt mély humánusáról, empátikus magatartásáról és karizmatikus egyéniségéről. Ezt bizonyítja elmeorvosi működésének lírai emlékirata, a *Búcsúm a Sárga Háztól* (Hollós, 1927/1990). Kosztolányiné Harnos Ilona figyelemreméltó Hollós-portréja ugyancsak erről tanúskodik: „Misztikus-analitikus. Nem csak azt tudja, amit megtanult, de őstengeri emlékeinek ösztönné vált ismeretei is segítségére vannak.” (Kosztolányiné, 2013. 400.)

E zöld tintás lap léte szép bizonyítéka, hogy az *Édes Anna* Moviszter doktorának Ferenczi mellett Hollós lényé is ihletője lehetett (Lengyel, 2000).

2. Kosztolányi Dezső levelezőlapja Engel Olgának (1933. december 11.)

⁷Az elbocsátás éve bizonytalan. A *Búcsúm a Sárga Háztól* kötet 1990-es hasonmás kiadásában dr. Véér András azt írja, hogy Hollóst 55 éves korában, vagyis 1927-ben nyugdíjazták. A kötet fűlszövegében azonban 1925 szerepel. Ifj. Hollós István, Hollós fogadott fia is 1925-re emlékezett az említett interjúban (Mészáros, kézirat). Azonban az egyetlen elérhető dokumentáció Hollós felmentéséről az Oláh Gusztáv miniszteri tanácsos, akkori főigazgató aláírásával 1922. július 25-én kelt levél másolata. (Ferenczi Sándor Egyesület Archívuma.)

3-4. ábra. Kosztolányi Dezső levelezőlapja (Hollós Istvánné) Engel Olgának

Átirat (betűhív)

[KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
Budapest, I. Tábor u. 12.
Tel. 530 - 85]

1933 XII. 11.

Kedves Olga,

hallottam, megtiltotta, hogy telefonon, élőszóval köszönetet rebegek. Azt azonban nem tilthatja meg, hogy írjak. Ezt senki nem tilthatja meg nekem. Irnom szabad. Sőt kell is.

Tehát így írásban mondom el, milyen örömet szerzett a rózsás ón-tányérral. Íróasztalomon van s mivelhogy állandóan [2. oldal] itt kuksolok és állandóan az íróasztalomra bámulok, amikor nem jut eszembe semmi, kiszámolható, hogy életem végeztéig körülbelül öt billiószor fog eszembe jutni a maga finom kedvessége.

Kezét csókolja:

Kosztolányi Dezső

1933 Kosztolányi és Hollós számára is veszteségekkel terhelt, nehéz esztendő volt. Május 12-én meghal Krúdy, május 22-én pedig Ferenczi Sándort is elveszítik.⁸

Ferenczi halála után Hollós veszi át a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület elnöki székét.

Kosztolányi ebben az évben fedezi fel magán a betegség jeleit (Kosztolányiné ([1938]/1990), 252–263.).

Ekkor már teljesen bizonyosra vehető Hollós és Kosztolányi között nyelvészeti téren az együttműködés. Ez tanúsítja Kosztolányinak Beke Ödönhöz írt levele, amelyben a háló és a hálni szavak lehetséges morfológiai összefüggéséről érdeklődik. (KDlev, 685.)

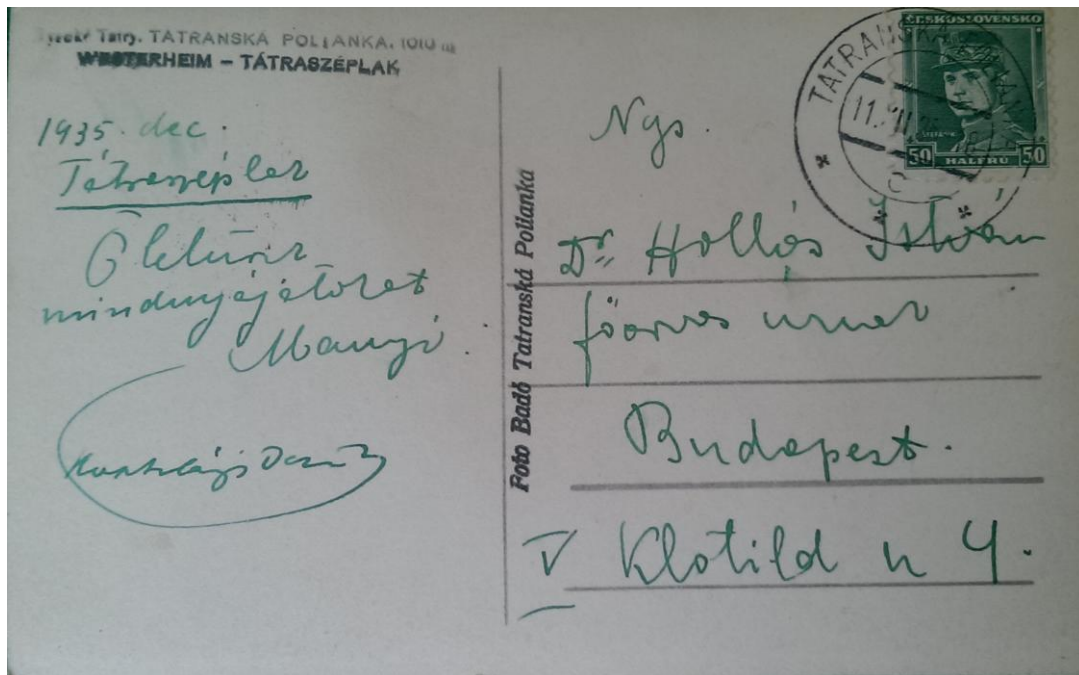
Noha az itt közölt levelezőlap a fenti összefüggésekre nem utal, de érzékelteti a két család – talán a közös fájdalmak nyomán – még szorosabbá vált kapcsolatát és Kosztolányi „finom”, gavalléros igyekezetét, hogy az asszonyt boldoggá tegye az ajándék feletti örömeinek kifejezésével.

3. Kosztolányi Dezső és Kosztolányi Dezsóné levelezőlapja Hollós Istvánnak (1935. december 11.)

5. ábra. Kosztolányi Dezső képeslapja Hollós Istvánnak, 1935, előlap

⁸„Krúdyt elvesztettük, Ferenczi Sándort is, s most Babits, régi társam, első barátom is veszedelemben van.” Kosztolányi Dezső levele Reményi Józsefnek, 1933. június 22-én” (KDlev, 690.).

6. ábra. Kosztolányi Dezső képeslapja Hollós Istvánnak, 1935, hátlap

Átirat (betűhív)

[Címzés]

Ngs.

Dr. Hollós István

főorvos úrnak

Budapest.

Klotild u 4.

[Pecsét]

Tatranska Polianska

11.12. 26 – 18

[Képeslapfelület]

[olvashatatlan] Tatra TATRANSKA POLIANKA 1010 m.

1935. dec.

Ölelünk mindnyájatokat

Manyi

Kosztolányi Dezső

Az 1935-ös év Kosztolányi számára nagy magánéleti megrázkódtatással jár. Ennek az évnek a nyarán Visegrádon feleszeret (Pappné) Radákovich Máriába. Közben betegsége egyre súlyosbodik. 1935 decemberében a már nagybeteg Kosztolányi két hetet tölt kedvenc családi üdülőhelyükön, Tátraszéplakon felesége, Harmos Ilona (becenevén „Manyi”⁹) társaságában (Arany, 2017, 443–452.). Kosztolányi kettős levelezést folytat: miközben bizalmasán, Füst Milánon („Édes Milánom”) keresztül néhány levelet el tud juttatni Máriának (KDlev, 748–752.), feleségével családi üdvözlöt küldenek Hollóséknak az itt közölt lapon.

Hollós az 1940-es években végzett nyelvészeti vizsgálódásai keretében különböző szépirodalmi művekre próbálta alkalmazni az általa kidolgozott ösztönnyelv-elméletet. Ennek keretében megszámlolta a választott szövegekben egyes – elméletében különös jelentéssel és jelentőséggel bíró – magán- és mássalhangzók számát.

Az egyik alkotás, amire „hangzóanalízisét” alkalmazta, Kosztolányi Dezső *Szeptemberi áhítat* című verse.

	Kosztolányi: Várnagy						Szeptemberi áhítat					
A	23	36	32	30	34	=322	21	24	21	33	32	=262
F	6	43	54	52	52	524	64	63	68	71	77	=57
L	10	21	14	18	13	152	15	13	14	26	21	77
J	14	11	20	12	20	152	20	25	14	22	14	
H	3	2	5	5	2		1	2	4	7	4	

7. ábra. Részlet Hollós István kézírásos jegyzeteit tartalmazó füzetéből (Ferenczi Sándor Egyesület Archívuma)

Felhasznált irodalom

Arany Zsuzsanna (2017). *Kosztolányi Dezső élete*. Osiris, Budapest, 2017.

Harmat Pál (1992). A kiadó, a professzor, a ló meg a lovasa. *Holmi*, 4(4): 607–609. http://epa.oszk.hu/01000/01050/00175/pdf/EPA01050_holmi1992-04_607-609.pdf (letöltés ideje: 2018. augusztus 26.)

Harmat Pál (1994). Freud, Ferenczi és a magyarországi pszichoanalízis: a budapesti mélylélektani iskola története, 1908–1983. Bethlen Gábor Könyvkiadó, Budapest.

Hollós István (1927/1990). *Búcsúm a Sárga Háztól*. Cserépfalvi, Budapest.

⁹ „Manyikának hívott, ő is, akárcsak Ádám, aki picit korábban adta nekem ezt a nevet.” (Kosztolányiné, [1938]/1990, 225.)

Kosztolányi Dezső (1931a). Lord Rothermere-nél. A világválságról, kivezető útfajró, Anglia új keleteurópai politikájáról, a békeszerződések leszámítolásáról. *Pesti Hírlap*, nov. 15. 1–3.

KDlev = Kosztolányi Dezső (1998). *Levelek – Naplók*. Szerk. Réz Pál. Osiris, Budapest.

Kosztolányi Dezsőné ([1938]/1990). *Kosztolányi Dezső. Életrajzi regény*. Holnap, Budapest, 1990.

Kosztolányiné Harnos Iona (2003). Hollós István dr. In: Uő: *Burokban születtem*. Szerk. Borgos Anna. Noran, Budapest, 400.

Lengyel András (2000). Kosztolányi, Hollós István és a nyelv pszichoanalitikus fölfogása. In: Uő: *Játék és valóság közt. Kosztolányi-tanulmányok*. Tiszatáj, Szeged. 144–163. (<http://www.jamk.hu/ujforras/980815.htm>)

Takács Mónika (2002). A beszéd hídja, a folyam medre. Előszó Hollós István nyelvelméleti kéziratához. *Thalassa*, 13(1-2): 66–76.

Valachi Anna (2008). A pszichoanalízis és a magyar irodalom. In: Erős Ferenc – Lénárd Kata – Bókay Antal (szerk.): *Typus Budapestiensis. Tanulmányok a pszichoanalízis budapesti iskolájának történetéről és hatásáról*. Thalassa Alapítvány, Budapest.